

ETIČKI IZAZOVI U POŠTOVANJU PRETPOSTAVKE NEVINOSTI PRILIKOM IZVJEŠTAVANJA MEDIJA O KRIVIČNIM POSTUPCIMA SA AKCENTOM NA POSTUPKE PREMA MALOLJETNICIMA

Društvo profesionalnih novinara Crne Gore
Autorka: Duška Pejović

Ova analiza je sačinjena u okviru projekta „Pretpostavka nevinosti ili krivice“ u okviru projekta “Reforma pravosuđa: Unaprjeđenje kapaciteta organizacija civilnog društva u doprinosu očuvanju integriteta pravosuđa” kojeg finansira Evropska unija” a koji sprovodi CeMi i CEDEM . Sadržaj analize predstavlja isključivu odgovornost autora i ni na koji način ne može odražavati stavove donatora.

SADRŽAJ

1.	Opis problema i konteksta	3
2.	Domaća i međunarodna pravna regulative o pretpostavci nevinosti	4
3.	Okvir za izvještavanje medija – Pravna regulative koja se odnosi na postupanje prema maloljetnicima u krivičnim postupcima	6
4.	Kodeks novinara i novinarki Crne Gore – Pretpostavka nevinosti i izvještavanje o maloljetnicima u krivičnim postupcima	8
5.	Cilj i koncept istraživanja	10
6.	Nalazi istraživanja o poštovanju pretpostavke nevinosti u izvještavanju o postupcima prema maloljetnicima	11
6.1.	Kvantitativna analiza	11
6.2.	Kvalitativna analiza	12
6.2.1.	<i>Poštovanje pretpostavke nevinosti u opremi i sadržini tekstova koji se odnose na postupke protiv maloljetnika</i>	13
6.2.2.	<i>Zaštita prava na privatnost</i>	14
6.2.3.	<i>Korišćenje izvora</i>	15
7.	Analiza poštovanja pretpostavke nevinosti prilikom izvještavanja o krivičnim postupcima	16
7.1.	Poštovanje pretpostavke nevinosti u opremi i sadržini tekstova	17
7.2.	Pretpostavka nevinosti i pravo na privatnost	18
8.	Zaključci analize poštovanja pretpostavke nevinosti prilikom izvještavanja medija o postupcima prema maloljetnicima	20
9.	Preporuke	22

1. OPIS PROBLEMA I KONTEKSTA

Pretpostavka nevinosti u najkraćem znači da je svako nevin dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom sudskom odlukom. Ako mediji to ne poštuju, preuzimaju na sebe ulogu istražnih organa, tužioca i sudije. Često smo svjedoci da se kroz izvještavanje medija osumnjičeni imenuju kao “ubice”, “kradljivci”, da se emituju snimci policijskih akcija hapšenja osumnjičenih, objavljuju njihove fotografije sa liscama na rukama i da se tako prejudicira njihova krivica odnosno krši pravo da su nevini sve dok se pred sudom ne dokaže suprotno.

Osim pravosuđa, državnih zvaničnika, udruženja građana i javnih ličnosti, prezumpciju nevinosti dužni su da poštuju i mediji, što je od najvećeg javnog interesa. Samim pokretanjem krivičnog postupka već se zadire u ljudska prava osumnjičenog, dok sa druge strane pravosuđe želi da otkrije i sankcioniše izvršioca krivičnog djela. Zato je pretpostavka nevinosti sredstvo kojim se na neki način humanizuje položaj osobe protiv koje je pokrenut krivični postupak. To je način da se dovođenjem u vezu sa izvršenjem nekog krivičnog djela bez dokazane krivice, neutrališe osuda i javno posramljivanje te osobe. Naročito je delikatan položaj maloljetnika za koje se sumnja ili su optuženi da su izvršili krivično djelo jer je riječ o osobama čija se ličnost, dostojanstvo, privatnost i integritet posebno moraju štititi u medijskom izvještavanju. Maloljetna osoba je ranjiva jer se još razvija u psiho-fizičkom smislu, i to zahtijeva poseban obzir i osjetljivost u izvještavanju i striktno poštovanje prezumpcije nevinosti i prava na privatnost. Čak i ukoliko se utvrdi da je maloljetnik izvršio krivično djelo, treba izbjeći objavljivanje presude i bilo kakav oblik njegovog žigosanja kako bi mu se dala šansa za rehabilitaciju i resocijalizaciju. U suprotnom, u maloj sredini kakva je Crna Gora, to može imati pogubne posljedice.

Ranija istraživanja pokazala su da od svih načela Kodeksa novinara i novinarki Crne Gore mediji najčešće krše pretpostavku nevinosti. To je zaključak i monitoringa koji je od septembra 2012. do septembra 2014. godine sprovela nevladina organizacija “Akcija za ljudska prava”.¹

Donedavni crnogorski ombudsman Šučko Baković apelovao je na novinare da "sa posebnim senzibilitetom" štite identitet i privatnost maloljetnih osoba s obzirom na to da su društvene sredine u kojima živimo relativno male.²

Na važnost poštovanja prezumpcije nevinosti ukazala je i predsjednica Vrhovnog suda Vesna Medenica. Ona je istakla da javni funkcioneri, političari i mediji gotovo svakog dana povređuju prava osumnjičenih ili optuženih a prevashodno krše pretpostavku nevinosti. „U stavovima i izjavama javnih funkcionera i medijskim izvještavanjima iznosi se ili zastupa mišljenje da je neka osoba, nezavisno od toga da li je punoljetna ili maloljetna, kriva i prije nego je prema njoj krivica dokazana u skladu sa zakonom“, rekla je Medenica. Poručila je da se taj princip mora poštovati u punoj mjeri i biti mjerilo zrelosti društva. Dodala je da je o prezumpciji nevinosti neophodno edukovati policijske službenike, tužioce, advokate, ali prevashodno javne funkcionere i novinare, jer njihova riječ i medijska izvještavanja imaju daleko veći domet i uticaj.³

¹ http://www.hracion.org/wp-content/uploads/2014/06/HRA_Monitoring_2012-14.pdf Monitoring rada novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori 2012-2014 – Publikacija nvo “Akcija za ljudska prava” – objavljena 2015.godine.

² <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/ombudsman-pazljivije-cuvati-identitet-maloljetnika>

³ <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/medenica-pretpostavka-nevinosti-se-cesto-krsi>

2. DOMAĆA I MEĐUNARODNA PRAVNA REGULATIVA O PRETPOSTAVCI NEVINOSTI

Pretpostavka nevinosti jedan je od temeljnih uslova za ostvarenje prava na pravično suđenje ali i osnovno sredstvo kojim se postiže povjerenje u principe vladavine prava. Pretpostavka nevinosti zajedno sa pravom na privatnost i sloboda izražavanja odnosno pravo javnosti da zna su dva suprotstavljena prava među kojima treba tražiti balans. U Crnoj Gori nema krivičnopravne sankcije za kršenje pretpostavke nevinosti ali se građanskom tužbom može zahtijevati naknada štete.

U odredbi člana 35 stav 1 Ustava Crne Gore pretpostavka nevinosti u krivičnim postupcima predviđena je kao ustavni princip, time što je propisano da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda.

Pretpostavka nevinosti sadržana je i u osnovnim pravilima Zakonika o krivičnom postupku, koji u članu 3 st. 1 i 2 propisuje da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda i uvodi obavezu državnim organima, medijima, udruženjima građana, javnim ličnostima i drugim licima da se pridržavaju pretpostavke nevinosti i da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijeđaju druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti.⁴

U Zakonu o medijima ne pominje se striktno pretpostavka nevinosti, ali ima članova koji se posredno odnose na zaštitu tog pravnog principa. U članu 25 navodi se da su mediji i novinari dužni da objektivno i tačno izvještavaju o sudskim postupcima. Član 43 predviđa da će se novčanom kaznom kazniti za prekršaj osnivač medija ako na osnovu pravosnažne presude ne objavi informaciju o ishodu krivičnog postupka. Član 20 ovog Zakona propisuje da ako medij objavi programski sadržaj kojim se vrijeđa čast ili integritet pojedinca, iznose ili prenose neistiniti navodi o njegovom životu, znanju i sposobnostima, zainteresovano lice ima pravo na tužbu sudu za naknadu štete protiv autora i osnivača medija.⁵

Treba naglasiti da je u Crnoj Gori reagovao i Savjet za građansku kontrolu rada policije koji je preporučio Upravi policije da prekinu praksu javnog objavljivanja video zapisa policijskih akcija, kako bi se obezbijedila zaštita ljudskih prava i osigurao visok stepen zaštite privatnosti i pretpostavke nevinosti.⁶

Član 6 st. 2 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda takodje propisuje garanciju pretpostavke nevinosti odredjenjem: "Svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona".

Budući da mediji često prenose izjave zvaničnika, važno je objasniti i stav Evropskog suda prema ovom pitanju. Taj Sud konstatovao je da pretpostavku nevinosti treba da poštuju ne samo sudije već i svi državni zvaničnici. Sud ističe da novinari prilikom izvještavanja o postupcima koji su u toku, treba da paze da ne povrijede pravo okrivljenog da se smatra nevinim, ali istovremeno naglašava da bi apsolutna i potpuna zabrana medijima da izvještavaju o tim postupcima bila istovremena derogacija prava na slobodu izražavanja. Prema tome, iz bogate prakse Suda može se izvesti zaključak da javnost ima pravo da bude obaviještena o toku krivičnog postupka, ali na način da se time ne vrijeđa pravo okrivljenog da se smatra nevinim, dok njegova krivica ne bude utvrđena pravosnažnom odlukom suda.

⁴Sl. list CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - odluka US, 2/2015 - odluka US, 35/2015, 58/2015 - dr. zakon i 28/2018 - odluka US

⁵ <http://media.cgo-cce.org/2013/06/14-Zakon-o-medijima.pdf>

⁶ <http://www.rtcg.me/vijesti/drustvo/214171/ne-objavljivati-snimke-policijskih-akcija.html>
Savjet apeluje: ne objavljivati snimke policijskih akcija – 10.09.2018.

Sa ciljem uravnotežavanja zahtjeva za poštovanje pretpostavke nevinosti i prava na slobodu izražavanja, Savjet Evrope donio je Preporuku o medijskoj distribuciji informacija o krivičnom postupku. Budući da se prezumpcija nevinosti smatra jednim od standarda pravičnog suđenja, informacije o krivičnom postupku u medijima mogu se iznositi samo ako se time ne vrijeđa ova procesna garancija (član 2. Preporuke). Predstavnici sudske vlasti, javnog tužilaštva i policije dužni su da medijima distribuiraju isključivo provjerene informacije koje se zasnivaju na razumnim pretpostavkama (član 3.). Novinari, prema slovu Preporuke, mogu pribavljati informacije isključivo na zakonit način. Naglašava se i značaj prava na zaštitu privatnosti. U slučaju povrede pretpostavke nevinosti, optuženi mora imati pravo na efikasan pravni lijek (član 11.) Takođe se pozivaju mediji da uzmu u obzir interese maloljetnih lica i ostalih ranjivih lica uključenih u krivične postupke, a da izvještavanje o krivičnim postupcima bude povjereno novinarima/kama sa odgovarajućim obrazovanjem u toj oblasti.

3. OKVIR ZA IZVJEŠTAVANJE MEDIJA - PRAVNA REGULATIVA KOJA SE ODNOSI NA POSTUPANJE PREMA MALOLJETNICIMA U KRIVIČNIM POSTUPCIMA

Kako bi izvještavanje medija o maloljetnicima u krivičnim postupcima bilo profesionalno i etično, potrebno je da novinari/ke obogate svoja znanja i usvoje određene informacije u vezi sa ovom problematikom. Slijedi pregled pojedinih pravnih akata i dokumenata o postupanju prema maloljetnicima u krivičnim postupcima ali i o načinu izvještavanja u tim slučajevima.

U Crnoj Gori primjenjuje se Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnim postupcima koji je donijet 2011. godine.⁷ Ovim Zakonom uređuje se postupanje prema maloljetniku kao učesniku u postupku i kao učiniocu krivičnog djela koje se zasniva na poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda uz uvažavanje najboljih interesa maloljetnih lica, vodeći računa o njihovoj zrelosti, stepenu razvoja, sposobnostima i ličnim svojstvima, kao i težini krivičnog djela, a u cilju njihove rehabilitacije i socijalne reintegracije. Zakon propisuje da je mlađi maloljetnik lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 14 a nije navršilo 16 godina života, dok je stariji maloljetnik lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 a nije navršilo 18 godina života. Propisuje se da se krivični postupak ne može voditi protiv lica koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina života (dijete), te da će sud uvijek isključiti javnost ukoliko se sudi maloljetniku. Neka od osnovnih načela postupanja prema maloljetniku su uvažavanje najboljeg interesa maloljetnika, poštovanje prava na privatnost u svim fazama postupka, što veće izbjegavanje ograničenja lične slobode maloljetnika, podsticanje primjene alternativnih mjera, davanje prednosti krivičnim sankcijama koje se ne izvršavaju u institucijama i davanje posebnog značaja obuci i specijalizaciji. Postupak prema maloljetniku je hitan, a ovaj Zakon primjenjuje se i na punoljetna lica kad im se sudi za krivična djela koja su učinila kao maloljetnici. Postupak prema maloljetniku vodi državni tužilac za maloljetnike, sudija za maloljetnike i sudsko vijeće za maloljetnike.

Jedna od najvažnijih zakonskih odredbi koja se odnosi na tretman u medijima je član 56 koji reguliše objavljivanje podataka o postupku prema maloljetniku. Zabranjuje se da se podaci i odluka donijeta u postupku, kao i podaci o maloljetniku kao učesniku u postupku objavljuju u medijima. Izuzetno, sud može odobriti da se objave podaci ili odluka donesena u postupku prema maloljetniku, ali se ne smiju navesti njegovo ime i drugi podaci na osnovu kojih bi se mogao otkriti identitet maloljetnika ili njegovog zakonskog zastupnika. Član 91 propisuje da su učesnici u postupku, organi i ustanove od kojih se traže obavještanja, izvještaji, mišljenja, kao i mediji, dužni da se staraju o zaštiti privatnosti maloljetnika, uključujući zaštitu identiteta i podataka koji mogu otkriti identitet. U stavu 2 istog člana zabranjeno je objavljivanje bilo koje informacije koja bi mogla ukazati na identitet maloljetnika koje je oštećeno krivičnim djelom ili je svjedok u postupku bez izričite dozvole sudije ili tužioca koji postupa u predmetu. Važno je pomenuti i članove 103 i 104 koji se odnose na davanje podataka i rehabilitaciju i brisanje osude a reflektuju se na izvještavanje medija. Tim članovima propisuje se da se podaci o alternativnim mjerama i krivičnim sankcijama izrečenim protiv maloljetnika mogu dati samo državnim organima, te da se podaci o tome brišu iz evidencije kada proteknu određeni rokovi predviđeni Zakonom.

Najvažniji međunarodni dokument koji se odnosi na prava djece je svakako Konvencija UN o pravima djeteta donijeta 1989. kao uputstvo kako s djecom treba postupati i kako ih štititi. Konvencija je dio unutrašnjeg pravnog sistema naše države i ima primat nad nacionalnim zakonodavstvom Crne Gore. U članu 1 definiše se pojam djeteta pod kojim se podrazumijeva svaka osoba koja je mlađa od 18 godina. Kao i naš Zakon, međunarodno pravo ide u pravcu davanja prednosti alternativnim postupanjima i smještaju djece van institucija zatvorenog tipa. Prema Konvenciji, hapšenje, zadržavanje u pritvoru i zatvaranje djeteta primjenjuju se kao posljednja

⁷ "Službeni list Crne Gore", br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018

moguća mjera i to na najkraći mogući vremenski period, uz garanciju da tom prilikom dijete bude odvojeno od odraslih. Konvencijom su propisane obaveze da "informacije koje se plasiraju javnosti, bez obzira na njihovu važnost i/ili senzacionalističku prirodu, ne smiju na bilo koji način biti na štetu prava djeteta".

Ministarstvo pravde Crne Gore, Komisija za primjenu alternativnih mjera i sankcija i UNICEF izradili su 2007. dokument pod nazivom "Prava djece u sukobu sa zakonom".⁸

U dokumentu se navodi da su djeca koja dolaze u sukob sa zakonom često žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, nemarnog roditeljstva i ekonomskih teškoća, te da vršenje krivičnih djela nije njihov izbor već proizvod suženih mogućnosti za razvoj. Dodaje se da žigovanje ove djece prije služi da ih isključi iz društva nego da pomogne u njihovoj rehabilitaciji, što će im uskratiti "drugu šansu".

U dokumentu se podsjeća na prava djeteta koja treba poštovati u postupku u skladu sa međunarodnim standardima. Neka od tih prava su da se dijete smatra nevinim do pravosnažne presude odnosno poštovanje pretpostavke nevinosti, zatim prava na privatnost, hitnost postupka, pravo djeteta da bude saslušano u prisustvu roditelja, stručnih lica-socijalnog radnika, psihologa, pedagoga, branioca.

Da bi se zaštitila privatnost djeteta, suđenja u koja su uključeni maloljetnici treba da budu zatvorena za javnost i medije. Da bi se izbjeglo žigovanje djece i zaštitio njihov privatni život presude u slučaju maloljetnika, po pravilu nisu javne, osim kada to zahtijevaju interesi maloljetnika.

Dosjei maloljetnika moraju se čuvati kao strogo povjerljivi i mogu biti dostupni samo zakonom ovlašćenim osobama. Podaci iz tih dosjea ne smiju se koristiti u eventualnim kasnijim postupcima protiv tih izvršilaca kada postanu punoljetni.

⁸ <https://www.unicef.org/montenegro/media/3354/file/MNE-media-MNEpublication75.pdf>

4. KODEKS NOVINARA I NOVINARKI CRNE GORE – PRETPOSTAVKA NEVINOSTI I IZVJEŠTAVANJE O MALOLJETNICIMA U KRIVIČNIM POSTUPCIMA

U Kodeksu novinara i novinarki Crne Gore, u načelu 9, navodi se da se mora uvažavati pretpostavka da je svako nevin dok se ne dokaže suprotno, te da se u izvještavanju ne smije prejdicirati ishod sudskog postupka.

Pretpostavlja se da je osoba nevin sve dok sud ne dokaže suprotno, čak i ako je on/ona priznala krivicu, i kada je krivica očigledna za javnost. To je dio smjernice 9.1 Kodeksa koja se odnosi na izvještavanje o kriminalu, istrazi i sudskim postupcima. Takođe se navodi da portretisanje ličnosti kojim se prejdicira njen karakter, kao i optužbe na njen račun narušavaju ustavni princip zaštite ljudskog dostojanstva, i to pravilo takođe važi za one koji mogu biti proglašeni kriminalcima. U istoj smjernici piše da kada medij počne da izvještava o određenom krivičnom slučaju, treba da u kontinuitetu izvještava o njemu. Sugerije se da ako je medij naveo ime optuženog ili je ono poznato širem krugu javnosti, treba da informiše i o eventualnoj oslobađajućoj presudi, ublažavanju optužnice ili odustajanju od istrage. Dodaje se da cilj izvještavanja iz sudnice ne smije biti da se okrivljeni kazni sa društvenog aspekta, tako što će mediji biti korišćeni kao sredstvo javnog posramljivanja osobe. U istoj smjernici istovremeno se nalaže medijima da moraju biti posebno obazrivi kada izvještavaju o istrazi i krivičnom sudskom postupku protiv maloljetnika i njihovom pojavljivanju na sudu, imajući u vidu budućnost takvih osoba.

Posebno se osvrćemo na načelo 8 koje propisuje da je novinar/novinarka dužan/dužna da štiti integritet maloljetnih osoba, kao i pripadnika marginalizovanih i ranjivih grupa. U smjernici 8.1 koja se odnosi na interese djece kaže se da su mediji obavezni da postupaju u skladu sa načelima Konvencije o pravima djeteta UN, i da sa posebnom pažnjom istražuju informacije koje zadiru u interese djece. Dodaje se da u skladu sa tim, ni jedno dijete ne smije biti izloženo medijskom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni napadima na njegovu čast i ugled. Naglašava se da su mediji obavezni da iskažu poseban obzir kada izvještavaju o maloljetnicima, posebno ako su maloljetnici žrtve bilo koje vrste porodičnog, vršnjačkog ili drugog nasilja.

Za naše istraživanje posebno je važan dio smjernice 8.1 koji nalaže obavezu medijima da iskažu poseban obzir kada izvještavaju o maloljetnicima za koje se sumnja da su umiješani u protivzakonite radnje, poštujući načelo prezumpcije nevinosti i izbjegavajući senzacionalizam. Precizira se da je nedopustivo objavljivanje fotografija i snimaka maloljetnika za koje se sumnja da su se umiješani u kriminalne radnje, kao i otkrivanje njihovog identiteta.

Načelo koje je važno za određivanje odnosa medija u izvještavanju prema maloljetnicima u krivičnim postupcima je svakako i pravo na privatnost. Načelo 7 Kodeksa kaže da su mediji dužni da se krajnje pažljivo odnose prema privatnom životu ljudi. Propisuje se da je odavanje određenih elemenata privatnog života neke osobe dozvoljeno u mjeri u kojoj je to neophodno da bi se na adekvatan i precizan način izvjestilo o pitanjima od javnog interesa. Ističe se da svi ljudi imaju pravo na dostojanstvo koje novinar/novinarka ne smije proizvoljno narušavati, u ime prava javnosti da zna. Lični podaci osobe su posebno zaštićeni i ne smiju se objavljivati. Naglašava se da kada je narušavanje privatnosti opravdano ili neizbježno, izvještavanje treba ograničiti na one detalje koji su od suštinske vrijednosti za javnost, čime se minimalizuje eventualna šteta koja može biti pričinjena nečijem dostojanstvu i ugledu. Dodaje se da kada izvještava o aspektima privatnosti koji su od posebnog interesa za javnost, novinar/novinarka ne smije preći granicu etičnosti povodeći se za senzacionalizmom, neprimjerenom radoznalošću, voajerizmom ili željom da se neko izvrgne poruzi ili da se unizi nečije dostojanstvo.

Tu je i načelo 5 Kodeksa koje propisuje da za prikupljanje informacija u bilo kom obliku, novinar/novinarka koristi profesionalno časne i pravno dozvoljene metode. U smjernici 5.2 koja se odnosi na istraživanje u posebnim okolnostima navodi se da novinarsko istraživanje treba da bude sprovedeno sa dužnim saosjećanjem i diskrecijom u slučajevima tragedija, gdje postoji lična žalost ili šok, i kada su u pitanju ljudi sa fizičkim ili mentalnim stanjem ili bolešću, kao i djeca i maloljetnici.⁹

⁹ https://www.mminstitute.org/files/Kodeks_novinara.pdf

5. CILJ I KONCEPT ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je proučiti kako mediji izvještavaju o maloljetnicima u krivičnim postupcima sa akcentom na poštovanje pretpostavke nevinosti. Želimo da doprinesemo da mediji uoče probleme u poštovanju ovog principa i iskažu poseban obzir kada izvještavaju o maloljetnicima za koje se sumnja da su umiješani u protivzakonite radnje, kako bi zaštitili njihovu ličnost, dostojanstvo i integritet.

Ovim istraživanjem ne želimo da ocjenjujemo stanje etike, niti da presuđujemo ko krši prezumpciju nevinosti u izvještavanju o maloljetnicima u krivičnim postupcima. Namjera nam je da otvorimo javnu debatu o izazovima u poštovanju tog etičkog načela i doprinesemo podizanju svijesti o značajnoj ulozi medija koji svojim etičkim izvještavanjem mogu uticati na odgovorniji odnos cijelog društva prema sprovođenju pravde i pravičnog suđenja.

Takođe želimo da istražimo i otvorimo debatu o tome gdje se nalazi granica između striktno obaveze zaštite integriteta maloljetnika uključujući poseban obzir i osjetljivost u izvještavanju o maloljetnicima i prava javnosti da zna odnosno slobode izražavanja.

Analizu poštovanja pretpostavke nevinosti u izvještavanju o krivičnim postupcima prema maloljetnicima izvršili smo primjenom dvije metode: kvantitativna i kvalitativna analiza svih tekstova o postupcima prema maloljetnicima koji su objavljeni u 7 medija od 1. januara 2018. do 31. decembra iste godine. Predmet naših analiza su tekstovi koji su za posmatranu godinu objavljeni u 4 štampana medija - *Vijesti*, *Pobjeda*, *Dnevne novine* i *Dan*, kao i na 3 portala - *Vijesti*, *CDM* i *Analitika*.

U kvantitativnoj analizi istražili smo koliki je procenat tekstova u kojima postoji problem sa poštovanjem pretpostavke nevinosti u naslovima, nadnaslovima, podnaslovima i objavljenim fotografijama, kao i procenat tekstova u kojima se isti izazov javlja u sadržini teksta. Na taj način možemo vidjeti učestalost kršenja tog etičkog načela.

U kvalitativnoj analizi bavili smo se najčešćim tipom problema i praksi koji se javljaju u izvještavanju o maloljetnicima u krivičnim postupcima a koji se odnose na poštovanje pretpostavke nevinosti i prava na privatnost u svijetlu specifične zaštite koju iziskuje integritet maloljetnika.

U analizi poštovanja pretpostavke nevinosti u krivičnim postupcima koristili smo metod studije slučaja. Riječ je o tekstovima koji su objavljeni u 4 štampana medija - *Vijesti*, *Pobjeda*, *Dnevne novine* i *Dan*, kao i na 3 portala - *Vijesti*, *CDM* i *Analitika* a odnose se na predmet koji je zaokupljao pažnju javnosti od jula 2018. do juna 2019.godine. Istražili smo razlike u odnosu na izvještavanje u postupcima prema maloljetnicima i analizirali najčešće izazove u poštovanju pretpostavke nevinosti i prava na privatnost.

Krivični postupak počinje donošenjem naredbe o sprovođenju istrage, potvrđivanjem neposredne optužnice, pozivanjem na glavni pretres, zakazivanjem glavnog pretresa ili potvrđivanjem optužbe oštećenog kao tužioca, navodi se u Zakoniku o krivičnom postupku. U analizi o poštovanju pretpostavke nevinosti bavićemo se izvještavanjem medija od trenutka preduzimanja policijskih radnji u izviđaju i podnošenja prijave, što je u skladu sa odredbama o toku postupka.

6. NALAZI ISTRAŽIVANJA O POŠTOVANJU PRETPOSTAVKE NEVINOSTI U IZVJEŠTAVANJU O POSTUPCIMA PREMA MALOLJETNICIMA

Kombinovana kvantitativna i kvalitativna analiza u posmatranom jednogodišnjem periodu dala je značajne podatke za izvođenje zaključaka i preporuka o poštovanju pretpostavke nevinosti u izvještavanju medija o maloljetnicima u krivičnim postupcima. Osim Kodeksa novinara i novinarki koji sadrži etičke norme, dodatni ugao posmatranja i analize dao je i Zakon koji uređuje ovu problematiku – Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnim postupcima koji u jednom dijelu obavezuje i medije, kao i međunarodni standardi koji se prije svega odnose na poštovanje pretpostavke nevinosti i zaštitu prava na privatnost maloljetnika.

6.1 Kvantitativna analiza

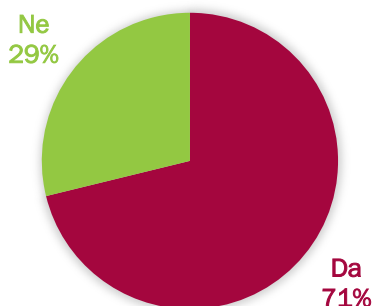
Kvantitativna analiza pokazuje učestalost kršenja pretpostavke nevinosti u tekstovima koji se odnose na postupke protiv maloljetnika. U obzir su uzeti svi tekstovi u kojima se pominju maloljetnici u krivičnim postupcima, uključujući i one koji su sadržali informacije o više postupaka koji se vode i protiv punoljetnih i protiv maloljetnih osoba. U kvantitativnom istraživanju prikupljali smo podatke o izazovima u poštovanju pretpostavke nevinosti u opremi i u sadržini teksta.

U periodu od 1. januara 2018. do 31. decembra iste godine u 7 medija objavljeno je ukupno 229 tekstova o maloljetnicima u krivičnim postupcima. U 163 teksta prekršena je prezumpcija nevinosti (71,1%). Izazovi u poštovanju ovog načela uočeni su kroz sadržinu 83 teksta (36,2%), kao i u opremi 132 teksta (57,6%), od čega je najveći broj kršenja bio u naslovu a u manjem broju slučajeva u nadnaslovu i podnaslovu. U 4 teksta objavljene su i fotografije punoljetne osobe za koju se sumnja da je kao maloljetna izvršila krivično djelo (1,7%) .

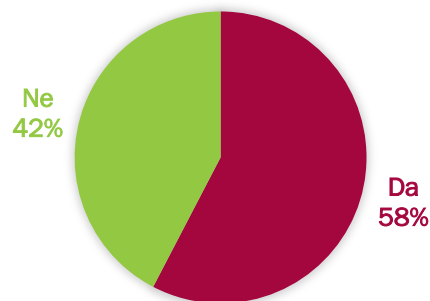
Struktura članaka koji sadrže probleme u poštovanju pretpostavke nevinosti u izvještavanju o maloljetnicima u krivičnim postupcima objavljenih u 7 medija od 1.1.2018. do 31.12.2018. godine.

Ukupno tekstova	229	Tekstovi sa problemom u poštovanju pretpostavke nevinosti	Problematicni naslovi	Problematicne fotografije	Problematicna sadržina teksta
Broj		163	132	4	83
Procenat		71,7%	57,6%	1,7%	36,2%

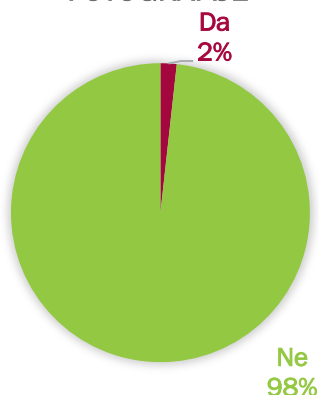
PROBLEM U POŠTOVANJU PRETPOSTAVKE NEVINOSTI

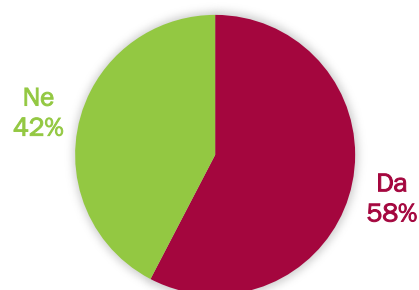
PROBLEMATIČNI NASLOVI

PROBLEMATIČNE FOTOGRAFIJE

PROBLEMATIČNA SADRŽINA TEKSTA

6.2 Kvalitativna analiza

Poštovanje pretpostavke nevinosti i prava na privatnost koji su uzajamno povezani, neophodno je posmatrati u svjetlu zaštite integriteta maloljetnika jer je to posebno upozorenje medijima na obzir, osjetljivost, saosjećajnost i diskreciju prilikom izvještavanja o maloljetnicima, pa čak i u situacijama kada se sumnja da su umiješani u izvršenje krivičnih djela. Mediji ne smiju zaboraviti da mogu uticati na njihovu budućnost, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju, i tako im uskratiti drugu životnu šansu.

U najvećem broju analiziranih tekstova, mediji su izvještavali o početnoj fazi postupka kada policija podnosi krivičnu prijavu protiv maloljetnika odnosno posebni izvještaj kao dopunu prijave tužiocu za maloljetnike. Manji broj tekstova odnosio se na izricanje alternativnih mjera i krivičnih sankcija a karakterističan je i slučaj kada su mediji izvještavali o toku krivičnog postupka u kojem je jedan od osumnjičenih bio maloljetan u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Podsjetimo da su krivični postupci prema maloljetnicima zatvoreni za javnost i medije i da zbog toga ne bi trebalo izvještavati o toku postupka protiv maloljetnika niti o izrečenim mjerama i sankcijama. Zakon precizira da je zabranjeno da se podaci i odluka donijeta u postupku, kao i podaci o maloljetniku kao učesniku u postupku objavljuju u medijima osim ukoliko to sud ne odobri. Istovremeno, sloboda izražavanja i pravo javnosti da zna upućuju nas na to da treba zajedno sagledati zakonsku regulativu i interes javnosti da dobije informacije, a sve to u svjetlu specifičnog odnosa medija prema zaštiti integriteta maloljetnika. Čini se da bi norme i principi mogli biti poštovani objavljivanjem vijesti da postoji

sumnja da je maloljetnik izvršio određeno krivično djelo bez navođenja bilo kakvih podataka ili okolnosti koji mogu dovesti do otkrivanja njegovog identiteta, kao i bez detalja iz krivičnog postupka i donijetim odlukama u konkretnom slučaju. Sloboda izražavanja i pravo javnosti da zna mogu se ostvariti i objavljivanjem analitičkih tekstova o fenomenologiji ove pojave ne samo u kontekstu društva već i kroz postupanje nadležnih organa, uz statističke podatke i analize stručnjaka iz različitih oblasti specijalizovanih za maloljetnički kriminal: sociologa, psihologa, ljekara, socijalnih radnika, policije, sudstva, tužilaštva... Na taj način poštovaće se pretpostavka nevinosti i pravo na privatnost uz zaštitu integriteta maloljetnika, njegovog dostojanstva i ugleda, i bez negativnog uticaja na dalji psiho-fizički razvoj i mogućnost rehabilitacije i buduće socijalne reintegracije.

6.2.1. Poštovanje pretpostavke nevinosti u opremi i sadržini tekstova koji se odnose na postupke protiv maloljetnika

Naslov, uz nadnaslov i podnaslov, daje nam prve informacije o sadržaju teksta koji slijedi. Zbog toga je od presudne važnosti za formiranje stava čitalaca ali prije svega za odluku o tome da li će pročitati članak. I ovoga puta statistika je pokazala da naslovi obiluju izazovima u poštovanju prezumpcije nevinosti, bez obzira na to što je riječ o maloljetnicima, iako bi tada trebalo da postoji poseban obzir i empatičnost u njihovom formulisanju i objavljivanju.

Kada vidimo naslove “Dječak taksisti slomio lobanju”, “Maloljetnik pokušao da zapali tetku i kuću”, “Maloljetnik sjekirom napao sugrađanina”, “Trinaestogodišnjak obio automobil novinarku iz Bara” a da u ovim slučajevima nema pravosnažne presude, jasno je da postoji problem u poštovanju pretpostavke nevinosti, te da takvi naslovi navode na pogrešan zaključak da su činjenice već utvrđene i da je dokazano kako je djelo izvršeno i ko je krivac. Riječ je o senzacionalizmu koji treba da probudi i pojača želju publike da pročita članak. Takvi naslovi trebalo bi da utiču na čitaoca da u moru običnih i za njih nedovoljno zanimljivih sadržaja, izaberu upravo tekst kojeg takav naslov najavljuje dajući lažne informacije koje privlače pažnju publike i povećavaju čitanost i gledanost. Još kada su maloljetnici u pitanju, od kojih se manje očekuje da vrše krivična djela, znatiželja i radoznalost publike se povećavaju što jača senzacionalistički pristup i još više udaljava medij od profesionalnog i etičnog izvještavanja. Postavlja se pitanje da li etično i odgovorno izvještavanje ustupa mjesto tabloidizaciji i senzacionalizmu, čak i kod ranjivih i osjetljivih grupa kakvi su maloljetnici, a broj klikova ili čitanost polako postaju najvažniji pokazatelj vrijednosti medija.

U sadržini tekstova manje je izazova u poštovanju pretpostavke nevinosti i nerijetko se dešava da je samo naslov problematičan. No, kad u sadržini postoji problem sa pretpostavkom nevinosti, onda je riječ o kompleksnijem pitanju. Policija u svojim saopštenjima opisuje način izvršenja krivičnih djela kao nepobitne činjenice često ne navodeći riječi “sumnja se” i druge slične termine kojima se ukazuje da krivica maloljetnika još nije utvrđena. Takva saopštenja koja sadrže izazove u poštovanju pretpostavke nevinosti, prenose mediji. U mnogim tekstovima novinari/ke parafraziraju policijska saopštenja pa se ne može sa sigurnošću utvrditi da li je riječ o propustu policije ili medija. *“U izvršenju ovih krivičnih djela učestvovao je i E.H. (12), koji je krivično neodgovoran zbog uzrasta ispod 14 godina. B.L. i E.H. su krivično djelo razbojništvo počinili na način što su na stajalištu ispred tržnog centra Delta City ušli u taksu vozilo kojim je upravljao B.Đ. i zatražili da ih preveze do Konika ... Za to vrijeme E.H. je iz vrata ukrao torbicu u kojoj se nalazio novac u iznosu od 100 eura, nakon čega su se ove dvije osobe udaljile sa lica mjesta”, ističe se u saopštenju Uprave policije.* (dio teksta objavljenog u jednom posmatranom mediju)

Posebno je problematično što se objavljuju saopštenja Uprave policije u kojima se krši pretpostavka nevinosti i prejudicira krivica djeteta ispod 14 godina protiv kojeg se ne može voditi krivični postupak, niti donijeti presuda. Čak i ukoliko se poštuje prezumpcija nevinosti, treba razmisliti o

tome da li je samo pominjanje djeteta uz detaljno opisivanje inkriminisane radnje, bez obzira na to što se ne otkriva puni identitet već inicijali i godine, u skladu sa zaštitom integriteta djeteta i u njegovom najboljem interesu. Iako mediji dobijaju takva saopštenja ili informacije iz policije, trebalo bi da zauzmu stav o tome da li ih objave. U skladu sa zakonskim i etičkim normama, posebno zato što nema krivične odgovornosti niti se ona može utvrđivati, takve objave u svim slučajevima treba izbjeći.

6.2.2. Zaštita prava na privatnost

Kada je riječ o pravu na privatnost, ni u jednom tekstu nije otkriven puni identitet maloljetnika za kojeg se sumnja da je u sukobu sa zakonom, osim u jednom slučaju u kome se navodi puno ime i prezime punoljetnog lica koje je zajedno sa više punoljetnih osoba, osumnjičeno da je kao maloljetnik izvršilo krivično djelo. Indicije ukazuju da se sve do ročišta za kontrolu optužnice taj podatak nije znao, i mediji su objavljivali ime te osobe. Nakon što je na tom ročištu sudija izdvojio predmet protiv tog lica i isključio javnost sa suđenja, pojedini mediji nijesu prestali da objavljuju puni identitet osumnjičenog zajedno sa fotografijama njegovog privođenja kao i podacima o nastavku postupka. Riječ je o problemima u poštovanju prava na privatnost i zaštiti integriteta maloljetnika.

No, otkrivanje punog imena i prezimena samo je jedan od načina kršenja prava na privatnost. Objava bilo kojeg drugog podatka ili okolnosti koji bi mogli dovesti do prepoznavanja određene osobe, takođe je problematična sa aspekta poštovanja privatnosti. U policijskim saopštenjima uglavnom se navode inicijali maloljetnika, godine starosti, grad iz kojeg potiče i u kojem živi, mjesto, naselje, ulica i objekat u kojem je izvršeno krivično djelo, do detalja se opisuju način, okolnosti i datum izvršenja djela, navode se pojedini podaci o žrtvama, njihova profesija, vrsta povrede koja im je nanijeta. Ukoliko se još navede da su maloljetnici npr. štitičenici podgoričkog Centra "Ljubović" ili učenici škole čiji se ime pominje, to u malim sredinama kakva je naša, može dovesti do njegovog prepoznavanja i narušavanja sfere privatnosti. Dakle, potrebno je da prije svega policija a onda i mediji preispitaju otkrivanje podataka o maloljetnicima - ne samo da li su oni od posebnog interesa za javnost, već da li se njihovim objavljivanjem može pričiniti šteta za njegov ugled, dostojanstvo i integritet, što je u ovakvim situacijama moguće.

Osim toga što se pretpostavlja krivica maloljetnika i otkriva pregršt podataka i okolnosti, policija u saopštenjima često objavljuje da je "rasvijetlila slučaj" uz dodatak da je podnijeta krivična prijava protiv maloljetnika. Riječ "rasvijetliti" može se izjednačiti sa "rješenjem slučaja" što implicira da su činjenice utvrđene i da je "uhapšeni maloljetnik" krivac. Na taj način, korišćenjem upitne terminologije, daje se signal medijima da mogu prejudicirati krivicu i otvoriti prostor za narušavanje ugleda, povredu prava ličnosti i javno sramoćenje maloljetnika čija budućnost u velikoj mjeri zavisi i od medijskih napisa.

Sve ovo vraća nas preispitivanju uloge medija i načina njihovog izvještavanja. Ako sa jedne strane uzmemo u obzir da Zakon zahtijeva da se u medijima ne objavljuju podaci o maloljetniku kao učesniku u postupku niti podaci i odluke donijeti u postupku protiv maloljetnika, dok sa druge strane imamo slobodu izražavanja i pravo javnosti da zna, da li bi uopšte trebalo objaviti vijest o maloljetniku za kojeg se sumnja da je izvršio neko krivično djelo. Pitanja za javnu debatu su: ukoliko je odgovor negativan, da li ograničavamo pravo na informisanje? Ukoliko je odgovor pozitivan, šta bi vijest o tome trebalo da sadrži? Poštujući slobodu izražavanja, da li je dovoljno i prihvatljivo objaviti informaciju da postoji sumnja da je maloljetno lice izvršilo krivično djelo bez detalja i podataka koji su se do sada navodili kao što su inicijali, godine, grad, naselje, ulica, objekat, detaljan opis načina izvršenja krivičnog djela, detalji iz krivičnog postupka, izjave očevidaca, nezvanične i nepotvrđene informacije i saznanja? Koje su to informacije koje su od javnog interesa

a koje su u najboljem interesu maloljetnika? Da li svojim tekstovima možemo naškoditi integritetu maloljetnika i tako mu uskratiti “drugu životnu šansu”?

Iako su ovo otvorena pitanja za javnu debatu, smatram da bi trebalo informisati javnost da je izvršeno krivično djelo i da se sumnja da je počinilac maloljetnik, striktno poštujući pretpostavku nevinosti uz eliminaciju podataka i okolnosti koji mogu otkriti njegov identitet, kao i detalja iz krivičnog postupka uključujući i izrečenu mjeru ili sankciju, te dalje izvještavati sa stanovišta događaja kao negativne društvene pojave. Objavljivanje podataka o izrečenim mjerama i sankcijama prema maloljetniku u konkretnom slučaju obesmišljava postupak njihovog brisanja iz evidencije nakon proteka zakonom utvrđenih rokova i nije u njegovom najboljem interesu jer će ostati zauvijek obilježen. Takođe, potrebno je pažljivo sagledati da li objavljivanje nekog podatka može dovesti do njegovog prepoznavanja u sredini u kojoj živi uzimajući u obzir njenu veličinu. Možda bi trebalo razmisliti i o tome da se u tekstovima u kojima se prenose policijska saopštenja ne opisuje do detalja način izvršenja krivičnog djela stavljajući maloljetnika u kontekst protivpravne radnje, iako je tek podnijeta krivična prijava i još se nije pristupilo utvrđivanju činjenica o tome kako je djelo izvršeno i ko je izvršilac. Javnost ne treba da bude uskraćena za informaciju da postoji sumnja da su maloljetnici umiješani u izvršenje protivpravne radnje ali je mnogo važnije pitanje šta je uzrok takvog ponašanja i na koji način se to može prevenirati, te kako im pomoći i uticati na njihov razvoj kako bi postali uzorni članovi zajednice.

6.2.3. Korišćenje izvora

Korišćenje identifikovanih i zvaničnih izvora informacija svakako doprinosi pouzdanom i tačnom informisanju ali i poštovanju pretpostavke nevinosti i prava na privatnost. Mediji nekad koriste nezvanične i neidentifikovane izvore što nije prihvatljivo kada se izvještava o maloljetnicima u postupku budući da je potreban poseban obzir i saosjećajnost kako bi se zaštitio njihov integritet. No, zvanični identifikovani izvori informacija nijesu uvijek garancija da će njihova saopštenja ili objave biti u skladu sa etičkim i zakonskim normama, pa bi u pojedinim slučajevima mediji sami trebalo da zauzmu stav o tome da li je objava određene informacije u skladu sa poštovanjem prezumpcije nevinosti i prava na privatnost. Takav je slučaj sa pojedinim policijskim saopštenjima. No, ipak su identifikovani izvori važna pretpostavka za etično i profesionalno izvještavanje. Podsjećamo da se u Preporukama Savjeta Evrope navodi da su predstavnici sudstva, tužilaštva i policije dužni da medijima distribuiraju isključivo provjerene informacije koje se zasnivaju na razumnim pretpostavkama, a da mediji mogu pribavljati informacije isključivo na zakonit način.

Policijska saopštenja predstavljaju najčešći izvor informacija za izvještavanje o maloljetnicima u krivičnim postupcima mada se koriste i neimenovani izvori, nezvanična saznanja ili pouzdane informacije medija, a ima i navoda u tekstovima koji ne potiču od bilo kakvog izvora. To upućuje na senzacionalističko izvještavanje čime se povećavaju izazovi u poštovanju pretpostavke nevinosti ali i mogućnost da se povrijedi integritet maloljetnika. U jednom od tekstova sa naslovom “Maloljetnik osumnjičen za nedozvoljene polne radnje nad sedmogodišnjom rođakom”, poštovana je pretpostavka nevinosti ali objavljivanje detalja da je riječ o sedmogodišnjoj djevojčici koja je pritom u rodbinskoj vezi sa potencijalnim izvršiocem, predstavlja brutalno ogoljeni naslov koji je atraktivan za podgrijavanje znatiželje publike. Jasno je da iznošenje pikantnih ili šokantnih detalja nije u javnom interesu. Posebno je problematično što tu vijest nije saopštio identifikovani izvor, već je ona proizvod “pouzdanih informacija” samog medija. Budući da smjernica 5.2 Kodeksa novinara/ki propisuje posebnu diskreciju i saosjećajnost kada se sprovodi novinarsko istraživanje u slučaju maloljetnika, to ukazuje da bi se trebalo pozivati jedino na identifikovane izvore koji imaju provjerene informacije a koje istovremeno neće zadirati u privatnost maloljetnika i povrjeđivati pretpostavku nevinosti i njegov integritet.

7. ANALIZA POŠTOVANJA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI PRILIKOM IZVJEŠTAVANJA O KRIVIČNIM POSTUPCIMA

Prema praksi Evropskog suda, ako se ne poštuje princip pretpostavke nevinosti, ukupna ideja pravičnosti krivičnog postupka ostaje lišena svakog smisla.

Poštovanje pretpostavke nevinosti jednako se odnosi na sve postupke u kojima se kao mogući izvršioци krivičnog djela pojavljuju kako maloljetne tako i punoljetne osobe. Iako postoje mnoge sličnosti, postoje i razlike u izvještavanju medija o njima, što proizilazi iz posebnog Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnim postupcima, ali i brojnih međunarodnih i domaćih dokumenata. Oni zahtijevaju od medija zaštitu integriteta maloljetnika imajući u vidu budućnost takvih osoba, i poseban obzir i senzibilisanost kada izvještavaju o maloljetnicima za koje se sumnja da su umiješani u protivzakonite radnje. Istovremeno u postupcima prema punoljetnim osobama, ne propisuje se posebna zaštita njihovog integriteta, već se akcenat stavlja na zaštitu ugleda i dostojanstva žrtve. Kada je riječ o zaštiti privatnosti, Kodeksom se striktno propisuje da je nedopustivo otkrivanje identiteta maloljetnika pa čak iako se sumnja da su umiješani u protivzakonite radnje. Na drugoj strani, kada su punoljetne osobe osumnjičene za izvršenje krivičnog djela, u Kodeksu nema jasne zabrane otkrivanja njihovog identiteta osim što iz načela o pretpostavci nevinosti proističe da bi se moglo otkriti ime i prezime optuženog. U tom slučaju medijima se preporučuje da postupak prate u kontinuitetu do pravosnažne presude i da objave oslobađajuću presudu. Podsjetimo, identitet osumnjičenog ostaće neotkriven čak i slučaju osuđujuće presude ako bi se na taj način mogao otkriti identitet žrtve nesreće ili zločina čija je zaštita jasno propisana. Još jedna razlika u odnosu medija prema maloljetnim i punoljetnim osobama u krivičnim postupcima ogleda se u tome što ne bi trebalo da izvještavaju o toku postupka protiv maloljetnika niti o izrečenim sankcijama jer je zatvoren za javnost. Sa druge strane, prema Kodeksu novinara/ki, mediji bi trebalo u kontinuitetu da izvještavaju o postupcima prema punoljetnim osobama sve do pravosnažne presude, kako bi građani ostvarili svoje pravo da budu informisani.

Analizu poštovanja pretpostavke nevinosti u krivičnim postupcima uradićemo na studiji slučaja koja će nam pokazati najvažnije izazove u primjeni tog etičkog načela. Riječ je o slučaju iz 2018. godine u kojem je muškarac okrivljen da je silovao ženu. U tom predmetu donijeta je najprije oslobađajuća presuda. Nakon što je Apelacioni sud ukinuo tu presudu, muškarac je osuđen na 6 mjeseci zatvora zbog silovanja. Zbog zaštite ugleda i dostojanstva žrtve i eliminacije njene moguće duple viktimizacije i osude sredine, u analizi neće biti otkriveni identiteti žrtve i počinioca, niti će se iznositi detalji o ovom slučaju. U cilju pripreme analize, pratili smo izvještavanje 4 štampana medija - *Vijesti*, *Pobjeda*, *Dnevne novine i Dan*, kao i 3 portala - *Vijesti*, *CDM i Analitika*. U analizi ćemo se baviti poštovanjem prezumpcije nevinosti u opremi i sadržini tekstova sa osvrtom na izvore informacija, kao i odnosom prema pravu na privatnost.

Budući da je riječ o slučaju nasilja, osvrnućemo se ponovo na načelo 9 koje se odnosi na pretpostavku nevinosti i smjernice 9.2 koje govore o izvještavanju o nasilju. One nalažu medijima da pažljivo odvagaju interes javnosti za informacijom i interes žrtava i drugih osoba koje su uključene u izvještavanje. Od medija se zahtijeva da ne smiju da otkrivaju identitet žrtava seksualnog nasilja ili da objavljuju materijal koji bi mogao da doprinese otkrivanju njihovog identiteta. Propisano je da se ne smije dozvoliti da medij postane instrument počinitelaca krivičnih djela, te da se ne smiju intervjuisati izvršioци nasilnih radnji osim ako to nije apsolutno neophodno u interesu javnosti.

7.1. Poštovanje pretpostavke nevinosti u opremi i sadržini tekstova

Već smo naglasili važnost naslova kao prve informacije koju čitalac dobija i koja će sugerisati njegov stav ali i opredijeliti ga da odluči da li će pročitati tekst. Zato je izbor naslova prvi odraz odnosa medija prema etičnosti i profesionalizmu, kroz uvažavanje pretpostavke nevinosti i plasiranje tačnih informacija. U mnogim medijima naslove određuju urednici/e, pa je njihova odgovornost najveća. Svi tekstovi takođe prolaze kroz njihove ruke što bi trebalo da omogući provjeru i ispravku eventualnih propusta.

U najvećem broju naslova poštuje se pretpostavka nevinosti uz upotrebu termina “osumnjičeni”. No, ipak ima negativnih primjera. “Pretukao pa silovao bivšu djevojku”, “Uhapšen Petnjičanin: Udario djevojku u glavu, pa je silovao?”, naslovi su koji pokazuju izazove u poštovanju ovog etičkog načela i odražavaju senzacionalizam. Osim toga što navode na pogrešan zaključak da su već utvrđene činjenice o tome ko je i kako izvršio krivično djelo, ujedno su i način da privuku što više publike. Znak pitanja na kraju jednog od naslova nije mogao eliminisati problem i biti zamjena za poštovanje pretpostavke nevinosti.

Nadnaslovi tekstova su neutralni i uglavnom ne dovode u pitanje pretpostavku nevinosti. I fotografije su u skladu sa poštovanjem tog etičkog načela - objavljuju se ilustracije ili panorama grada u kojem se dogodilo seksualno nasilje.

U sadržini tekstova, kroz veoma kratke citirane i parafrazirane djelove policijskih saopštenja, uglavnom se poštuje prezumpcija nevinosti, mada ima djelova članaka u kojima se preudicira krivica. Problemi se ogledaju u označavanju počinioca, uz opis izvršenja krivičnog djela bez navoda da je riječ o sumnji. Na taj način daje se signal medijima da ni oni ne moraju striktno uvažavati pretpostavku nevinosti.

No, problem je dublji, što pokazuje analiza korišćenja izvora informacija odnosno njihovog potpunog odsustva. Tekstovi svih medija obiluju nepouzdanim informacijama iz neidentifikovanih izvora, nezvaničnim i navodnim saznanjima, a uobičajene su i tvrdnje bez pozivanja na bilo kakav izvor informacija. Podsjećamo da Preporuke Savjeta Evrope o medijskoj distribuciji informacija o krivičnom postupku propisuju da novinari mogu pribavljati informacije isključivo na zakonit način a da su predstavnici sudstva, tužilaštva i policije dužni da im dostavljaju isključivo provjerene informacije. Međutim, mediji su se u pojedinim tekstovima pozivali na informacije iz tužilaštva i policije ali bez jasno identifikovanog izvora. Bilježimo primjer da su u istom tekstu plasirane informacije za koje se navodi da potiču iz državnog tužilaštva i policije, dok istovremeno ovi državni organi saopštavaju da ne žele da iznose bilo kakve detalje o slučaju. Takođe, citiraju se djelovi krivične prijave, objavljuje se iskaz potencijalne žrtve o načinu izvršenja krivičnog djela i počinitelju ali i tvrdnje osumnjičenog da mu je “sve napakovala” djevojka koja ga je prijavila. Objavljivanjem neprovjerenih, nezvaničnih i nepotvrđenih informacija dovodi se u pitanje poštovanje pretpostavke nevinosti jer se okrivljeni portretiše i plasiraju se optužbe na njegov račun čime se narušava princip zaštite ljudskog dostojanstva. Istovremeno diskredituje se i žigoše moguća žrtva silovanja. Takvi sudski postupci zatvoreni su za javnost kako bi se sačuvao identitet žrtve, pa mediji moraju biti posebno obazrivi kada izvještavaju o tim predmetima. Ponovo se treba podsjetiti preporuka Savjeta Evrope da mediji mogu pribavljati informacije isključivo na zakonit način, a da su predstavnici sudstva, tužilaštva i policije dužni da medijima distribuiraju isključivo provjerene informacije. Ostaje dilema da li su u posmatranom slučaju novinari/ke sami formulisali informacije koje su plasirali u tekstu ili im je u tome pomogao neidentifikovani izvor iz tužilaštva, policije ili neko van tih organa. No, kako god bilo, problematična upotreba ili izostanak izvora informacija u posmatranom slučaju približava medije tabloidnom novinarstvu kojem je cilj da eliminišući etičke norme, zadovolji znatiželju čitalaca i senzacionalizmom poveća čitanost i zaradu medija.

Tekstovi o silovanju i seksualnom nasilju izazivaju veliku pažnju javnosti jer je riječ o patrijarhalnoj sredini gdje se kroz čast žene brani ugled cijele porodice, pa i samog društva. Žena često bude osuđena od sredine da je svojim ponašanjem izazvala silovatelja čime se prebacuje krivica i odgovornost na žrtvu a nasilnik se opravdava. Zato način izvještavanja o ovim slučajevima može pokazati stereotipe i predrasude, i biti odraz običajnih normi koje još vladaju u našem društvu. Poseban problem u izvještavanju o posmatranom slučaju predstavlja konstantno prenošenje negiranja krivice i optužbi osumnjičenog/okrivljenog/osuđenog na račun moguće žrtve, što medij može dovesti u situaciju da bude instrument u rukama počinioca krivičnog djela. Neki crnogorski mediji objavili su čak i opširan zahtjev mještana kojim se od suda traži da optuženog za silovanje pusti da se brani sa slobode garantujući da je on uzoran građanin i da će biti dostupan nadležnim organima. Tako se kroz medije podržavaju i pojačavaju predrasude i stereotipi da je žrtva odgovorna za seksualno nasilje a počinitelj se opravdava. No, to je tema kojom bi se posebno trebalo baviti u nekoj budućoj analizi, ali nam i taj aspekt ukazuje da određeno kulturološko, religijsko i ideološko opredjeljenje novinara/ke zajedno sa nedostatkom senzibilisanosti mogu doprinijeti nepoštovanju pretpostavke nevinosti ali prije svega, povredi ugleda i dostojanstva žrtve.

7.2. Pretpostavka nevinosti i pravo na privatnost

Poštovanje pretpostavke nevinosti povezano je s pravom na privatnost. Etičkim normama iz Kodeksa predviđena je zaštita identiteta prije svega žrtve nesreće ili zločina a striktno se propisuje da mediji ne smiju otkriti identitet žrtava seksualnog nasilja ili objavljivati materijal koji bi tome mogao da doprinese. Zaštita identiteta osumnjičenog/e nije striktno predviđena ali proizilazi iz načela Kodeksa o zaštiti pretpostavke nevinosti. Tom odredbom propisuje se da kada se izvještava o optuženom čije se ime navodi, javnost onda treba da bude informisana o oslobađajućoj presudi i ublažavanju optužnice. Ovo se odnosi i na slučajeve odustajanja od istrage. Na opreznost i potrebu skrivanja identiteta osumnjičenog/optuženog/osuđenog upućuje nas mogućnost da se saopštavanjem tog podatka može otkriti i identitet žrtve čija je zaštita jasno propisana etičkim normama.

Otkrivanje identiteta ali i drugih podataka i okolnosti koji mogu dovesti do prepoznavanja određene osobe, predstavlja kršenje prava na privatnost. U tekstovima o posmatranom slučaju navode se inicijali i godine starosti osumnjičenog i moguće žrtve, mjesto stanovanja i ime lokacije na kojoj je izvršeno krivično djelo, podaci o prirodi odnosa aktera slučaja, o dužini trajanja njihove bliske relacije. Dodatno se otkriva da žrtva ima muško dijete, njena profesija i naziv objekta gdje je ona navodno prihvatila da je osumnjičeni odveze a što se može lako povezati sa njenim zaposlenjem. Ovi podaci koje su mediji prezentovali javnosti mogli su dovesti do prepoznavanja mogućeg počinioca i žrtve budući da oboje žive u malom mjestu gdje se gotovo svi poznaju. Budući da je fokus istraživanja na problemima u poštovanju pretpostavke nevinosti i prava na privatnost, okrivljeni je prilikom izvještavanja medija mogao biti identifikovan i kažnjen sa društvenog aspekta kao krivac i prije izricanja presude, tako što su mediji poslužili kao sredstvo njegovog javnog posramljivanja. Istovremeno, žrtva seksualnog nasilja trpi još težu posljedica neetičnog izvještavanja jer je takođe mogla biti prepoznata, i nakon toga stigmatizovana do kraja života. U tekstovima nije otkriveno puno ime i prezime ni žrtve ni muškarca optuženog za silovanje sve do donošenja prvostepene oslobađajuće presude kada pojedini mediji navode njegov puni identitet. To je bio momenat koji je bez sumnje doveo i do otkrivanja identiteta žrtve što će ostaviti najteže i nesagledive posljedice na njen život u maloj sredini. Bez obzira na kasniju osuđujuću presudu za počinioca, žrtva će cijeli život trpjeti mnoge posljedice ali prije svega biće stigamtizovana i osramočena u patrijarhalnoj sredini koja ima dugu istoriju tolerisanja silovanja i drugih oblika nasilja nad ženama.

Jasno je da u slučajevima seksualnog nasilja, mediji ne smiju otkriti identitet počinioca čak ni nakon donošenja pravosnažne presude, jer to dovodi do prepoznavanja žrtve. Takođe, otkrivanje inicijala, godina starosti, bračnog i roditeljskog statusa, mjesta u kojem se nasilje dogodilo, kao i drugih podataka i okolnosti u vezi sa akterima slučaja, u malim sredinama neminovno dovodi do njihovog prepoznavanja. Zato bi mediji, ali i državni organi koji izdaju saopštenja o preduzetim mjerama i radnjama u postupku, trebalo sa posebnom pažnjom i senzibilisanošću da informišu javnost o tome poštujući prije svega pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost.

8. ZAKLJUČCI ANALIZE POŠTOVANJA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI PRILIKOM IZVJEŠTAVANJA MEDIJA O POSTUPCIMA PREMA MALOLJETNICIMA

Međunarodna i domaća regulativa kao i etički Kodeks zahtijevaju striktno poštovanje pretpostavke nevinosti i prava na privatnost kada se izvještava o krivičnim postupcima prema maloljetnicima. Analiza sedam posmatranih medija pokazala je da se javljaju problemi u primjeni tih etičkih načela kada novinari/ke izvještavaju o maloljetnicima za koje se sumnja ili su optuženi za izvršenje krivičnog djela. Više od 70 odsto tekstova objavljenih prošle godine sadrži izazove u poštovanju prezumpcije nevinosti iako je propisano da mediji treba da iskažu poseban obzir kada izvještavaju o maloljetnicima za koje se sumnja da su umiješani u protivzakonite radnje, poštujući načelo prezumpcije nevinosti, pravo na privatnost i izbjegavajući senzacionalizam. Mediji nekada ne prepoznaju delikatan položaj okrivljenog maloljetnika čija se ličnost, dostojanstvo, privatnost i integritet posebno moraju štititi u izvještavanju budući da je riječ o osobi koja je ranjiva i još uvijek se razvija u psiho-fizičkom smislu. Nedostatak senzibilisanosti ogleda se u plasiranju onih informacija koje se, bez obzira na njihovu važnost, ne smiju objaviti jer štete interesu i pravima djeteta.

Statistika je pokazala da više od 57 odsto naslova sadrži izazove u poštovanju prezumpcije nevinosti iako bi trebalo da postoji poseban obzir i empatičnost u njihovom formulisanju i objavljivanju budući da je riječ o maloljetnicima. Postavlja se pitanje da li etično i odgovorno izvještavanje ustupa mjesto tabloidizaciji i senzacionalizmu, a broj klikova ili čitanost polako postaju najvažniji pokazatelj vrijednosti medija.

U sadržini tekstova manje je izazova u poštovanju pretpostavke nevinosti. No, događa se da policija u svojim saopštenjima opisuje način izvršenja krivičnih djela kao nepobitne činjenice i prejudicira krivicu maloljetnika iako ona još nije utvrđena, a mediji to prenose. Identitet se uglavnom ne otkriva, ali uz inicijale i godine starosti navode se drugi podaci i okolnosti u vezi sa maloljetnikom, što u malim sredinama može dovesti do njegovog prepoznavanja i narušavanja sfere privatnosti. Tako se maloljetnik žigoše, uskraćuje mu se druga životna šansa a medij postaje sredstvo javnog posramljivanja. Poseban problem predstavlja prejudiciranje krivice djece ispod 14 godina starosti koja nijesu krivično odgovorna. Takođe bilježimo da se nekada policijska saopštenja parafraziraju, pa se ne može sa sigurnošću utvrditi da li je riječ o propustu policije ili medija.

Mediji se ponekad pozivaju na nezvanične i neidentifikovane izvore informacija koje ne bi trebalo koristiti kada se izvještava o maloljetnicima u postupku budući da su potrebni poseban obzir, diskrecija i saosjećajnost kako bi se zaštitio njihov integritet. Treba naglasiti da su zvanični identifikovani izvori važna pretpostavka za etično i profesionalno izvještavanje o maloljetnicima. No, čak ni takvi izvori informacija nijesu uvijek garancija da će njihova saopštenja ili objave biti u skladu sa etičkim i zakonskim normama, pa bi mediji sami trebalo da zauzmu stav o tome da li je objava određene informacije u skladu sa poštovanjem prezumpcije nevinosti i prava na privatnost. Dakle, potrebno je da prije svega policija a onda i mediji preispitaju otkrivanje podataka o maloljetniku - ne samo da li su ti podaci od javnog interesa, već da li je to u interesu djeteta i da li se njihovim objavljivanjem može pričiniti šteta za njegovu ličnost, ugled, dostojanstvo i integritet, što je u ovakvim situacijama moguće.

U posmatranim tekstovima dešavalo se da mediji objavljuju podatke i odluke donijete u postupku prema maloljetniku, kao i informacije o mjerama i sankcijama koje su mu izrečene, što je suprotno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnim postupcima. Budući da Kodeksom nije detaljno propisano kako treba izvještavati o maloljetnicima koji mogu biti u sukobu sa zakonom, potrebno je sagledati pravnu regulativu ali i međunarodne standarde u ovoj oblasti. Nedovoljno znanja o krivičnim postupcima svakako je uticalo na izazove u izvještavanju, pa bi novinari/ke i

urednici/e trebalo dodatno da se edukuju u vezi sa tom problematikom, kako bi se senzibilisali ali i specijalizovali za odgovorno izvještavanje o postupcima prema maloljetnicima.

Pretpostavka nevinosti zajedno sa pravom na privatnost i sloboda izražavanja odnosno pravo javnosti da zna jesu suprotstavljena prava među kojima treba tražiti balans. Čini se da je medijima nedovoljno jasna granica u izvještavanju koja će omogućiti poštovanje oba prava. Budući da regulativa propisuje poseban obzir i empatičnost kada se piše o maloljetnicima, to zapravo znači mnoga ograničenja u izvještavanju koja su neophodna da bi se štitili dostojanstvo, integritet i prava djeteta. Zato je važno da preispitamo ulogu medija i načina njihovog izvještavanja kako bi se postiglo istovremeno korišćenje slobode izražavanja ali bez objavljivanja podataka o maloljetniku i bez prejudiciranja njegove krivice. Smatram da bi trebalo informisati javnost o sumnji da je počinitelj određenog krivičnog djela maloljetnik, striktno poštujući pretpostavku nevinosti uz eliminaciju podataka i okolnosti koji mogu otkriti njegov identitet, kao i detalja iz krivičnog postupka uključujući i izrečenu mjeru ili sankciju, te dalje izvještavati sa stanovišta događaja kao negativne društvene pojave.

9. PREPORUKE

- Strukovna udruženja, nevladine organizacije, samoregulacijska tijela i sami mediji trebalo bi da organizuju stalnu edukaciju novinara/ki i urednika/ca o uvažavanju pretpostavke nevinosti, prava na privatnost i drugih etičkih načela iz Kodeksa novinara i novinarki Crne Gore u cilju podizanja stepena odgovornosti i važnosti poštovanja Kodeksa. Istovremeno, trebalo bi sprovoditi kontinuiranu edukaciju o odgovornom načinu izvještavanja medija o krivičnim postupcima prema maloljetnicima.
- Strukovna udruženja, samoregulacijska tijela, mediji i eksperti trebalo bi da pokrenu široku debatu o važnosti poštovanja Kodeksa novinara i novinarki i najčešćim problemima i izazovima u njegovoj primjeni, naročito kada izvještavaju o maloljetnicima. Jedna od tema može biti i dopuna smjernica za načelo 8 etičkog Kodeksa koje se odnose na zaštitu integriteta maloljetnih osoba za koje se sumnja da su umiješane u protivzakonite radnje.
- Uraditi priručnik za izvještavanje o krivičnim postupcima prema maloljetnicima uvažavajući međunarodne i domaće norme i standarde.
- Strukovna udruženja, nevladine organizacije i samoregulacijska tijela trebalo bi da redovno prate i sprovode analize te ukazuju na etičke probleme u medijskom izvještavanju o kriminalu, istrazi i sudskim postupcima, naročito prema maloljetnicima.
- Strukovna udruženja, nevladine organizacije i samoregulacijska tijela trebalo bi javno da promovišu pozitivne primjere etičnog izvještavanja uz uvažavanje pretpostavke nevinosti i drugih etičkih načela. Tome bi doprinijelo i godišnje dodjeljivanje nagrade za etičnost u medijskom izvještavanju.